University of Sistan and Baluchestan

Studies in Comparative Religion and Mysticism

Online ISSN: 2676 - 5195

Semantic criticism of the translation of the mystical terms of the story "the Ascetic and the Thief" in the contemporary rewritings of Kalileh and Demeneh based on componential analysis

Ayoob Badavam [1] | Aliakbar Samkhaniani [2] | Hamed Nowrozi [3]
Ahmad Lamei giv [4]

1. Ph.D. Candidate, Department of Persian Language and Literature, University of Birjand, Birjand, Iran.
E-mail: asamkhaniani@birjand.ac.ir
2. Corresponding Author, Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, University of Birjand, Birjand, Iran.
E-mail asamkhaniani@birjand.ac.ir
3. Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, University of Birjand, Birjand, Iran.
E-mail: hd_noruzi@birjand.ac.ir
4. Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, University of Birjand, Birjand, Iran.
E-mail: ahmad.lamei2@birjand.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received: 20 December 2024
Received in revised form: 18 January 2024
Accepted:3 February 2024
Published online: 26 March 2025

Keywords:
Kalileh and Demeneh,
Criticism of rewriting,
mystical terms,
Semantic components

ABSTRACT

Objective: The rituals, beliefs, culture, and worldview of a nation's ancestors can be uncovered through the study of literary texts. It is impossible to deny the impact of mysticism and its teachings on these texts. Considering the difficulty of literary texts, rewriting is a way to convey concepts to today's readers. Therefore, the review of rewrites is of great importance. Based on the descriptive-analytical method, this research aims to identify the mystical terms "The Tale of the Ascetic and the Thief" of Kalileh and Demeneh and analyze them using the method of semantic components and their importance in understanding the message of the story teller and finally how to reflect these terms. Examine and criticize in the contemporary rewritings of Kalileh and Damneh. To achieve this goal, in the first step, the mystical terms of the original text were identified, in the second step, each of these terms was explained using mystical texts close to the original text and its semantic components were extracted, and in the third step, the equivalent of these terms in Contemporary rewritings were extracted and the meanings of these equivalents were determined using contemporary cultures. In the final step, the equivalents of these terms were reviewed. The findings show that in most cases, the rewriting has not been able to transfer part of the semantic components. It seems that one of the significant obstacles for conveying the message of the original text is the translation of this type of terms and structure in the rewritings of Kalileh and Demeneh.

Cite this article: Badavam, A., Samkhaniani, A., Nowrozi, H., & Lamei giv, A. (2025). Semantic criticism of the translation of the mystical terms of the story "the Ascetic and the Thief" in the contemporary rewritings of Kalileh and Demeneh based on componential analysis. *Studies in Comparative Religion and Mysticism*, 9 (1), 265-294. DOI: http//doi.org/10.22111/jrm.2024.49364.1215

© The Author(s). Badavam, Ayoob, Samkhaniani, Aliakbar., Nowrozi, Hamed., Lamei giv, Ahmad Lamei giv, Ahmad
Publisher: University of Sistan and Baluchestan DOI: http//doi.org/10.22111/jrm.2024.49364.1215

Introduction

Classical literary texts provide information about the rituals, beliefs, culture, and worldview of a nation, but today these texts are difficult for a large part of society to understand. Rewriting is a method for conveying the concepts of these texts to contemporary readers and is considered a type of translation. Jakobson (1959: 233) introduces three types of translation, including intralingual, interlingual, and intersemiotic, and rewriting can be considered a type of intralingual translation. In the literary works of the past, especially the works of the sixth century such as *Kalileh and Demeneh*, the influence of mysticism and Sufism is evident. Zarrinkoub (1344, pp. 219-220) believes that the influence of Sufism in Islamic society, especially Iran, is very extensive and prevalent in various aspects of life. Therefore, examining how mystical terms and themes are rendered in the rewritings of literary texts is important, because, according to Hashemi and Ghazanfari Moghadam (1393, p. 4), the translation of cultural elements and concepts is one of the most difficult problems of translation. Semantics is the scientific study of meaning (Safavi, 1379, p. 31), and the value of each linguistic unit is in reciprocal relation with other units (Geerarts, 1395, p. 125). The words of each period have special meanings depending on the chain in which they are used, and attention to synchronic words and semantic components, especially for works such as *Kalileh and Demeneh* that have been rewritten extensively, is important. One method of extracting the meaning of a word is "componential analysis." Safavi (1391a: 31) believes that so far, no method more scientific and explicit than componential analysis has been presented in the interpretation of the meaning of sentences in a language. The "semantic component" by modeling the phonological component and the necessary and sufficient conditions in logical semantics, is the contrastive unit and the minimum concept of a word. Analyzing concepts through semantic components is called componential analysis. Safavi (1384, p. 112) calls the semantic components of a concept the signs of that concept. "Semantic neutralization" is the neutralization of the opposition between the signs of the language (Safavi, 1384, p. 52). According to Saussure, the "linguistic sign" is the relationship between the signifier and the signified (ibid., pp. 116-117). The process of "semantic neutralization" can also be presented in the use of the unmarked word (ibid., p. 52). The meaning of "context" is a network that connects the parts of the text (Shiri, 1382, p. 9), and the "message" is a set of information that is transmitted from the speaker to the audience (Safavi, 1391b: p. 41). Each linguistic structure, whether in the original text or in the rewritten text, has a set of information (ibid.: p. 44) that is divided into two groups: intralingual and extralingual (ibid.: p. 46). Intralingual information can be extracted through componential analysis (Lyons, 1391, p. 317). In this research, componential analysis is the basis for identifying the common and different features of the original text and the equivalents of the rewritten texts of *Kalileh and Demeneh*. Using the descriptive-analytical method, this research has identified the mystical terms of the "Tale of the Ascetic and the Thief" in *Kalileh and Demeneh*, analyzed them using the method of semantic components, and examined and critiqued how these terms are reflected in the contemporary rewritings of *Kalileh and Demeneh*. The authors whose works have been studied in this research include: Mohammadi (1391), Vahdani (1391), Mirzarezaei (1393), Mousavi (1396), Abolhasani (1397), Farrokh (1398), and Hababi (1402). The common feature of these rewritings is the complete rewriting of *Kalileh and Demeneh* for the adult age group. The research questions include determining the mystical terms of the "Tale of the Ascetic and the Thief" and examining how these terms are reflected in the contemporary rewritings of *Kalileh and Demeneh*.

Research methodology

In the first step, the apparently mystical themes of the "Tale of the Ascetic and the Thief" were identified and extracted; in the second step, using important sources close to the original text (close in terms of time), the set of information of each unit was extracted by analyzing the semantic components; in the third step, the equivalents of each of these words were extracted from eight selected rewritten texts and compared with the original text; in the fourth step, this comparison was reported explicitly in the form of a table. In the final step, the equivalents of these terms and the rewriter's performance in transferring the original text to the rewritten text were critiqued and examined.

Discussion

The words used in a linguistic community reveal its mystical characteristics (Safavi, 1391: 54). In the "Tale of the Ascetic and the Thief" in *Kalileh and Demeneh*, words such as *iradat* (devotion), *sohbat* (companionship), *tariqat* (path), *tariq* (way), and *mahram* (intimate) indicate the mystical context of the text.

Original text: "A king gave an ascetic a fine robe and a valuable garment. A thief saw it in him, coveted it, and approached him with an expression of iradat (devotion) and said: I want to be in your sohbat (companionship) and learn the manners of tariqat (the path). In this tariq (way), he became mahram (intimate) with him. He lived gently until he found an opportunity and took all the clothes." (Nasrallah Monshi, 1387: p. 63)

In the original text (Nasrallah Monshi, 1387: p. 63), a thief approaches an ascetic by feigning *iradat* and seeking *sohbat* and *tariqat*, and by gaining his trust, steals his valuable garment. These words, in a connected chain, are key to understanding the message of the tale.

By feigning *iradat*, the thief intends to deceive the ascetic. In mysticism, *iradat* means the desire and submission of the *murid* (disciple) to the *sheikh* (master) (Sohrawardi, 1375, p. 44). *Sohbat* also means companionship and benefiting from the teachings of the *sheikh* (Mostamali, 1363, vol. 1, p. 181; Hojviri, 1375, p. 20; Sohrawardi, 1375, pp. 40, 42, 164; Ezzeddin Kashani, 1325, p. 218). By accepting the thief, the ascetic shows that he has not yet reached perfection, because *piran* (masters) avoid worldly possessions (Nasafi, 1386b, p. 128). By accepting the valuable garment, the ascetic reveals his greed (Nasrallah Monshi, 1387: p. 78). The plot of the tale lies within these words. The thief becoming *mahram* and stealing the garment is the result of the mystical concepts of these words.

Conclusion

This research, relying on the descriptive-analytical method, sought to extract the mystical terms of the "Tale of the Ascetic and the Thief" in *Kalileh and Demeneh*. The words *iradat* (devotion), *sohbat* (companionship), *tariqat* (path), *tariq* (way), *mahram* (intimate), and *rifq* (gentleness) in the mentioned tale, with the analyses performed in the chain in which they are used, were proven to be used in the mystical technical sense. In the next step, using the method of componential analysis, the semantic components of these words were extracted. The extracted semantic components of these words are given in the table below:

Mystical Term	Semantic Components
Iradat	"[+request], [+desire], [+love], [+sincerity], [+apprenticeship], [+submission], and [+delegation]."
Sohbat	"[+companionship], [+association], [+apprenticeship], [+benefit], and [+submission]."
Tariqat	"[+request], [+inner meaning], [+action], [+apprenticeship], [+training], and [+refinement]."
Tariq	"[+method], [+rules], and [+obligation]."
Mahram	"[+human], [+permission], [+entering another's house], [-strangerhood], [+proximity], and [+Sufi]."
Rifq	"[+compatibility], [+gentle behavior], and [+obedience]."

In the end, how these terms are reflected in the contemporary rewritings of *Kalileh and Demeneh* was examined and critiqued. The findings show that, despite the markedness of these terms in the original text, their equivalents in the rewritten text - according to the definition that contemporary dictionaries provide of these equivalents - are unmarked compared to the extracted semantic components. While it seems that the words that have taken shape in the mind and consequently in the text of the original author each have specific semantic components; in this situation, the message of the original text, which is based on these components, has not been properly conveyed in the rewriting process. In most cases, the rewriters have not been able to convey part of the semantic components, and it seems that one of the significant obstacles to conveying the information of the original text's message is the rendering of these types of terms, especially this type of chain and structure, in the rewritings of *Kalileh and Demeneh*.

مطالعات ادیان و عرفان تطبیقی
شاپا الکترونیکی: ۵۱۹۵-۲۶۷۶
دانشگاه سیستان و بلوچستان

نقد معناشناختی برگردان اصطلاحات عرفانی حکایت«زاهد و دزد» در بازنویسی‌های معاصر کلیله و دمنه بر اساس تحلیل مؤلفه‌ای

ایوب بادوام [۱] | علی اکبر سام خانیانی [۲] ✉ | حامد نوروزی[۳]| احمدلامعی گیو[۴]

۱. دانشجوی دکتری، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران. رایانامه: a.badavam@birjand.ac.ir
۲. نویسنده مسئول، دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران. رایانامه: asamkhaniani@birjand.ac.ir
۳. دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران. رایانامه: hd_noruzi@birjand.ac.ir
۴. دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران. رایانامه: ahmad.lamei2@birjand.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۹/۳۰
تاریخ ویرایش : ۱۴۰۳/۱۰/۲۹
تاریخ پذیرش : ۱۴۰۳/۱۱/۱۵
تاریخ انتشار : ۱۴۰۴/۱/۶

واژه‌های کلیدی:
کلیله‌ودمنه،
نقد بازنویسی،
اصطلاحات عرفانی،
مؤلفه‌های معنایی

چکیده

هنگام مطالعهٔ متون ادبی می‌توان به آیین‌ها، باورها، فرهنگ و جهان‌بینی گذشته یک ملت پی برد. تأثیر عرفان و آموزه‌های آن در این متون، غیرقابل انکار است. باتوجه به دشواری متون ادبی، بازنویسی روشی برای انتقال مفاهیم به خوانندگان امروزی است. ازاین‌رو، بررسی بازنویسی‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است. این پژوهش با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی بر آن بوده است که اصطلاحات عرفانی «حکایت زاهد و دزد» کلیله و دمنه را مشخص و با بهره‌گیری از روش مؤلفه‌های معنایی تحلیل کند و اهمیت آنها را در فهم پیام حکایت بازگو و درنهایت چگونگی بازتاب این اصطلاحات را در بازنویسی‌های معاصر کلیله و دمنه بررسی و نقد نماید. برای نیل به این هدف، در گام نخست به شناساییاصطلاحات عرفانی متن اصلی پرداخته شد، در گام دوم این اصطلاحات هر یک با استفاده از متون عرفانی نزدیک به متن اصلی تشریح و مؤلفه‌های معنایی آن استخراج و در گام سوم، معادل این اصطلاحات در بازنویسی‌های معاصر استخراج و با استفاده از فرهنگ‌های معاصر معانی این معادل‌ها مشخص گردید. در گام پایانی به نقد و بررسی معادل‌های این اصطلاحات پرداخته شد. یافته‌ها نشان می‌دهد بازنویس در اکثر موارد امکان انتقال بخشی از مؤلفه‌های معنایی را پیدا نکرده است. به نظر می‌رسد یکی از موانع قابل توجه برای انتقال پیام متن اصلی، برگردان این نوع واژگان و ساختار، در بازنویسی‌های کلیله و دمنه است.

استناد: بادوام، ایوب ؛ سام خانیانی، علی اکبر ؛ نوروزی، حامد ؛ و لامعی گیو، احمد (۱۴۰۴). نقد معناشناختی برگردان اصطلاحات عرفانی حکایت «زاهد و دزد» در بازنویسی‌های معاصر کلیله‌ودمنه بر اساس تحلیل مؤلفه‌ای. *مطالعات ادیان و عرفان تطبیقی*، ۹ (۱)، ۲۹۴-۲۶۵.
DOI: http//doi.org/10.22111/jrm.2024.49364.1215

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان
© نویسندگان. بادوام، ایوب ؛ سام خانیانی، علی اکبر ؛ نوروزی، حامد ؛ و لامعی گیو، احمد

مقدمه

متون ادبی کلاسیک، اطلاعاتی از آیین‌ها، باورها، فرهنگ و جهان‌بینی گذشته یک ملت ارائه می‌دهند. امروزه برای بخش بزرگی از جامعه، خواندن و درک این متون، دشوار است. بازنویسی روشی برای انتقال مفاهیم متون ادبی کلاسیک به خوانندگان امروزی است. بازنویسی نوعی ترجمه محسوب می‌شود. رومن یاکوبسن سه نوع ترجمه را معرفی می‌نماید:

«۱. ترجمه درون‌زبانی[1] ۲. ترجمه بین‌زبانی[2] ۳. ترجمه بینانشانه‌ایی[3]» *(Jakobson, 1959: 233)*.

درک پیام در یک زبان و بیان آن با واژگان و عبارات دیگر در همان زبان، ترجمهٔ درون‌زبانی نامیده می‌شود. بنابراین می‌توان بازنویسی‌ها را نوعی ترجمهٔ درون‌زبانی به حساب آورد.

در آثار ادبی گذشته به ویژه آثار قرن ششم از جمله کلیله‌ودمنه، نه‌تنها تأثیر عرفان و تصوف و اصطلاحات و آموزه‌های آن محسوس است، بلکه به‌طور کل «میراث صوفیه منحصر به حکمت و ادب آن‌ها یا به سلسله‌های طریقت و طرق تربیت آن طایفه نیست. تأثیر وجود صوفیه در جامعهٔ اسلامی -خاصه ایران- خیلی بیشترست نه فقط در اخلاق و آداب قومی ما نفوذ مبادی صوفیه قابل‌ملاحظه است بلکه در بسیاری از امور زندگی روزانه -از خانه تا بازار- تأثیر تصوف مشهودست»(زرین‌کوب، ۱۳۴۴، ص ص ۲۱۹-۲۲۰). ازاین‌رو، بررسی چگونگی بازگردانی این اصطلاحات و مضامین که به فرهنگ عرفانی مربوط می‌شود، در بازنویسی‌های متون ادبی از اهمیت بالایی برخوردار است؛ چراکه «ترجمهٔ عناصر و مفاهیم فرهنگی از دشوارترین مشکلات ترجمه محسوب می شود، به‌ویژه که هر متن در زمینهٔ فرهنگی خاص خود شکل می‌گیرد.»(هاشمی و غضنفری‌مقدم، ۱۳۹۳، ص .۴) معنی‌شناسی، مطالعهٔ علمی معنی است(صفوی، ۱۳۷۹، ص.۳۱). ارزش[4] هر واحد زبانی در رابطهٔ متقابل با دیگر واحدها است(گیررتس، ۱۳۹۵، ص .۱۲۵). واژگان هر دوره، بسته به زنجیره‌ای که در آن به کار رفته است، از معانی ویژه‌ای برخوردار است؛ به‌عبارت‌دیگر، توجه به واژگان و مؤلفه‌های معنایی هم‌زمانی علی‌الخصوص برای آثاری چون *کلیله‌ودمنه* که در چند دههٔ اخیر، بسیار مورد بازنویسی قرار گرفته است، اهمیت بالایی دارد.

---

[1] Intralingual Translation
[2] Interlingual Translation
[3] Intersemiotic Translation
[4] value

یکی از شیوه‌هایی که در استخراج مفهوم یک واژه در یک مقطع زمانی خاص، بسیار کارساز است، «تحلیل مؤلفه‌ای» است. «تاکنون شیوه‌ای علمی‌تر و صریح‌تر از تحلیل مؤلفه‌ای در چهارچوب تعبیر معنایی جملات زبان ارائه نگردیده است»(صفوی، ۱۳۹۱الف: ۳۱). «مؤلفهٔ معنایی[۱]» که با الگوگیری از مؤلفهٔ واجی[۲] و آنچه در معنی‌شناسی منطقی[۳] تحت عنوان شرایط لازم و کافی[٤] مطرح شده، واحد تقابلی و کمینهٔ مفهوم[٥] یک واژه است. تحلیل مفاهیم از طریق مؤلفه‌های معنایی، تحلیل مؤلفه‌ای[٦] نامیده می‌شود؛ مثلاً مفهوم واژهٔ «پدر» به کمک سه مؤلفهٔ معنایی [+انسان]، [+ مذکر] و [+فرزند] قابل تعیین است. هر مؤلفهٔ معنایی در میان دو قلاب، به کمک مشخصه‌های «+»، «-»، «±» تعیین می‌شود؛ مثلاً مفهوم «پدر» از مفهوم «مادر» بر حسب مؤلفهٔ [+مذکر] متمایز می‌گردد. مؤلفه‌های معنایی یک مفهوم را نشان[۷]های آن مفهوم می‌نامند(صفوی، ۱۳۸۴، ص .۱۱۲). مشخصهٔ «+»، یعنی واژهٔ مورد نظر از مؤلفهٔ ذکرشده، برخوردار است؛ مشخصهٔ «-»، یعنی واژه، فاقد آن مؤلفه است؛ مشخصهٔ «±»، یعنی واژه در مقابل مؤلفهٔ ذکرشده، خنثی است.

«خنثی‌شدگی معنایی[۸]»، خنثی شدن تقابل میان نشانه‌های زبان است(صفوی، ۱۳۸۴، ص .۵۲). «نشانه زبانی[۹]»، طبق نظر سوسور، رابطهٔ دال[۱۰] و مدلول[۱۱] است(صفوی، ۱۳۸۴، ص ص ۱۱۶-۱۱۷). فرایند «خنثی‌شدگی معنایی» در کاربرد واژهٔ بی‌نشان[۱۲]نیز امکان طرح می‌یابد. «برای نمونه تقابل میان «مرد» و «پسر» که در «مهمانی مردانه» یا «لباس مردانه» حفظ شده است، در ترکیبی چون «دستشویی مردانه» یا «آرایشگاه مردانه» خنثی می‌گردد»(صفوی، ۱۳۸۴، ص ۵۲).

[1]semantic feature
[2]phonological features
[3]logical semantics
[4]necessary and sufficient conditions
[5]concept
[6]componential analysis
[7]mark
[8]semantic neutralisation
[9]linguistic sign
[10]signifier
[11]signified
[12]unmarked

منظور از «بافتار»، «شبکه‌ای ظاهری یا پنهانی است که میان اجزای متن ارتباط برقرار می‌کند»(شیری، ۱۳۸۲، ص .۹). منظور از «پیام»، مجموعه‌ای از اطلاعات است که از سوی گوینده به مخاطب انتقال پیدا می‌کند(صفوی،۱۳۹۱ب: ص .۴۱). هر ساخت زبانی چه در متن اصلی، چه در متن بازنویسی‌شده، از مجموعه‌ای از اطلاعات برخوردار است(صفوی،۱۳۹۱ب: ص .۴۴). این اطلاعات «به نوبه‌ی خود در دو گروه درون‌زبانی و برون‌زبانی امکان طبقه‌بندی می‌یابند. بخشی از اطلاعات معنایی عناصر زبانی که در چهارچوب نظام زبان قابل بررسی‌اند، قابلیت دارند تحت عنوان اطلاعات معنایی درون‌زبانی مطرح شوند»(صفوی،۱۳۹۱ب: ص.۴۶). بخش «برون‌زبانی» نیز شامل مجموعه‌ای از اطلاعات فرهنگی، اجتماعی و غیر آن می‌شود که نمی‌توان در قالب نظام زبان مورد بررسی قرار داد و به همین دلیل است که برای آنها برچسب موانع برون‌زبانی در نظر گرفته شده است(صفوی،۱۳۹۱ب: ص .۵۳). همان‌گونه که ذکر شد، اطلاعات درون‌زبانی در چهارچوب معنی واژه از طریق تحلیل مؤلفه‌ای قابل‌استخراج است. مبنای چنین تحلیل به این دیدگاه بازمی‌گردد که مفهوم هر واژه شامل مجموعه‌ای از مؤلفه‌های معنایی خاصی است که همگانی بوده و از طریق آن معنی هر واژه قابل‌درک است(لاینز، ۱۳۹۱، ص .۳۱۷). در این پژوهش، تحلیل مؤلفه‌ای مبنـایی است برای تشخیص ویژگی‌های مشترک و متفاوت متن اصلی و معادل‌های متون بازنویسی شده کلیله‌ودمنه در مرحله‌ای کـه نویسندهٔ بازنویس می‌خواهد پیامی را که درک کرده است به متن بازنویسی شده انتقال دهد. این پژوهش با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی بر آن بوده است که اصطلاحات عرفانی «حکایت زاهد و دزد» کلیله‌ودمنه را مشخص و با بهره‌گیری از روش مؤلفه‌های معنایی تحلیل کند و اهمیت آنها را در فهم پیام حکایت بازگو و درنهایت چگونگی بازتاب این اصطلاحات را در بازنویسی‌های معاصر کلیله‌ودمنه بررسی و نقد نماید.

بعضی از نویسندگانی که دست به بازنویسی کتاب *کلیله‌ودمنه* زده‌اند و در این پژوهش آثارشان مورد بررسی قرار گرفته‌اند، عبارت‌اند از: *محمدی* (۱۳۹۱)، *وحدانی* (۱۳۹۱)، *میرزارضایی* (۱۳۹۳)، *موسوی* (۱۳۹۶)، *ابوالحسنی*(۱۳۹۷)، *فرخ*(۱۳۹۸) و *حبابی*(۱۴۰۲). ویژگی‌های مشترک این بازنویسی‌ها این است که کتاب *کلیله‌ودمنه* در این آثار به‌صورت کامل و برای رده سنین بزرگ‌سال بازنویسی شده است.

سؤالات تحقیق: اصطلاحات عرفانی در حکایت زاهد و دزد کدامند؟ و این اصطلاحات چگونه در متون بازنویسی‌های معاصر کلیله‌ودمنه بازتاب پیدا کرده است؟

۱.پیشینه تحقیق

در زمینهٔ نقد و بررسی متون ترجمه، *صفوی*(۱۳۷۱) در مقاله‌ای با عنوان «*ترجمه و مسأله خودکارشدگی*» که در *مجموعه مقالات دومین کنفرانس بررسی مسائل ترجمه* چاپ شده است، به چگونگی و امکانات برگردان ساخت‌های خودکارشده در چهارچوب اطلاعات واژگانی، گروهی و نحوی در دو بخش درون‌زبانی و برون‌زبانی پرداخته است.

از سوی دیگر، پژوهش‌هایی که بر اساس تحلیل مؤلفه‌ای انجام شده است، عموماً به زبان عربی مربوط می‌شود؛ از جملهٔ این پژوهش‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

راستگو و فرضی‌شوب(۱۳۹۶) در مقالهٔ «*بررسی هم‌معنایی در گفتمان قرآنی بر پایهٔ نظریهٔ تحلیل مؤلفه‌ای*»که در مجلهٔ «*پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*» به چاپ رسیده است، کوشیده‌اند تا با استفاده از تحلیل مؤلفه‌ای، ویژگی‌های معنایی واژگان هم‌معنا را در قرآن بررسی وشباهت‌ها و تفاوت‌های معنایی هر یک از آن‌ها را مشخص کنند.

نظری(۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «*تحلیل مؤلفه‌های معنایی واژگان حوزه طبیعت در نهج البلاغه با تکیه بر نظریه نشانداری*» که در مجلهٔ «*آموزش زبان، ادبیات و زبان شناسی*» به چاپ رسیده است، به تحلیل مؤلفه‌ای واژگان مربوط به طبیعت از جمله واژگان «الشجر»، «السدر» و... در نهج‌البلاغه پرداخته است.

طبق تحقیقات به‌عمل‌آمده از داده‌های اطلاعاتی، خلأ پژوهش بر اساس تحلیل مؤلفه‌ای در زبان فارسی دیده می‌شود و نیز پژوهشی یافت نشد که بر اساس تحلیل مؤلفه‌ای به نقد ترجمهٔ اصطلاحات عرفانی در بازنویسی‌های معاصر کلیله‌ودمنه که برای مخاطبان بزرگسال نوشته شده باشد، پرداخته باشد.

۲.روش

در گام اولیه، به شناسایی و استخراج مضامین به ظاهر عرفانی حکایت زاهد و دزد پرداخته شد؛ در گام دوم با استفاده از منابع مهم و نزدیک به متن اصلی (نزدیک به لحاظ زمانی) مجموعه اطلاعات هر واحد به وسیلهٔ تحلیل مؤلفه‌های معنایی، استخراج گردید؛ در گام سوم معادل‌های هریک از این

واژگان از هشت متن بازنویسی منتخب، استخراج و با متن اصلی مقایسه شد؛ در گام چهارم این مقایسه به شکل جدول و به‌صورت صریح گزارش شد. در گام پایانی به نقد و بررسی معادل‌های این اصطلاحات و عملکرد بازنویس در انتقال متن اصلی به متن بازنویسی پرداخته شد.

۳. متن حکایت «*زاهد و دزد*»

«زاهدی را پادشاهی کسوتی داد فاخر و خلعتی گران مایه. دزدی آن در وی بدید درآن طمع کرد و به وجه ارادت نزدیک او رفت و گفت: می‌خواهم تا در صحبت تو باشم و آداب طریقت درآموزم. بدین طریق محرم شد بر وی. زندگانی برفق می‌کرد تا فرصتی یافت و جامه تمام ببرد»(نصرالله منشی، ۱۳۸۷: ص ۶۳).

در ادامه ابتدا به فضای عرفانی متن پرداخته شده، سپس هریک تشریح و عملکرد بازنویسان توصیف شده است.

۳-۱. بافتار عرفانی حکایت

بخشی از ویژگی‌های عرفانی یک جامعهٔ زبانی به کمک واژه‌هایی که در آن به کار می‌روند، قابل تشخیص است. به‌طور کل، هر فرهنگی مجموعه‌ای از واژه‌های نمادین خود را به زبان اجتماع صاحب آن فرهنگ منتقل می‌سازد(صفوی، ۱۳۹۱،ص. ۵۴). در حکایت یادشده، واژه‌هایی چون ارادت، صحبت، طریقت، طریق و محرم به نظر می‌رسد نشانگر فرهنگ و بافتار عرفانی متن است.

متن اصلی: *«زاهدی را پادشاهی کسوتی داد فاخر و خلعتی گران مایه. دزدی آن در وی بدید درآن طمع کرد و به وجه ارادت نزدیک او رفت و گفت: می‌خواهم تا در صحبت تو باشم و آداب طریقت درآموزم. بدین طریق محرم شد بر وی. زندگانی برفق می‌کرد تا فرصتی یافت و جامه تمام ببرد»*(نصرالله منشی، ۱۳۸۷،ص. ۶۳).

این واژه‌ها در این حکایت، به نظر می‌رسد دقیق و به‌جا به کار رفته است و زنجیرهٔ واژگانی را تشکیل داده است که درک پیام حکایت، در گرو فهم دقیق این واژگان می‌نماید. در ادامه به تحلیل این زنجیره پرداخته می‌شود.

اینکه دزد «به وجه ارادت نزدیک شد» برای این است که «مرید صادق باید که اندرون خود به آتش ارادت افروخته می‌گرداند. و باید که ارادتش بدان حد باشد که کسی که مار گزیده باشد و حریص باشد به رقیت و افسون و معالجت آن. چون ارادت بدین حدّ باشد، به طلب شیخ کامل رود،

چون شیخ کامل، چنانکه وصف آن در باب سابق شرح داده شد، بیابد خود را تسلیم فرمان‌های وی کند»(سهروردی، ۱۳۷۵، ص .۴۴). شخصیت دزد در این حکایت در نقشِ «مرید، طالب صحبت پیر است»(مستملی، ۱۳۶۳، ج ۱، ص .۱۸۱). به سبب آنکه می‌داند در نظر زاهد، «متصوّف جاهل آن بود کی صحبت پیری نکرده باشد و از بزرکی ادب نیافته»(هجویری، ۱۳۷۵، ص .۲۰). «و مرید به صحبت نجات یابد. و خیرات و مبرّات، از صحبت تولّد کند»(سهروردی، ۱۳۷۵، ص .۴۰) و زمانی «در صحبت شیخ، فایده حاصل تواند کرد»(سهروردی، ۱۳۷۵، ص .۴۲) که «بر موجب مصلحت شیخ و مقتضای فرموده او برود»(سهروردی، ۱۳۷۵،ص .۴۲) و «اگر شیخ، اشارت کند به چیزی که مرید آن را فهم نتواند کرد، اعتراض نکند. و قصّه موسی و خضر- علیهما السّلام- نصب العین دارد، که اعتراض و انکار موسی سبب حرمان او گشت از صحبت وی»(سهروردی، ۱۳۷۵،ص ۱۶۴). «پس هرگاه که مرید در صحبت شیخ مؤدّب بود در دل شیخ به محبّت جای گیرد»(عزالدین کاشانی، ۱۳۲۵، ص. ۲۱۸). ازاین‌رو دزد «زندگانی به رفق می‌کرد» و وقتی اعتماد زاهد جلب شد، در فرصت مناسب جامه‌ای که بدان طمع بسته بود، با خود برد. جامه‌ای که خود زاهد نیز بدان حریص بود. این نشان از آن است زاهد هنوز به مرحله مرادی و پیری نرسیده است؛ چرا که طبق نظر *نسفی* بعضی از علامات خاص پیران این است که «از مال شبهت و مال وقف و زکات از مال پادشاهان و از مال اصحاب مناصب و ظالمان دور باشند تا امکان باشد به نزدیک خود راه ندهند»(نسفی، ۱۳۸۶ب، ص. ۱۲۸) و همچنین «از مال و جاه گریزان باشند بباطن هم مال و جاه را دوست ندارند که دوستی مال و جاه سر همه معصیتهاست و علامت آنکه ترک مال کرده آنست که مالش نباشد و اگر دهندش قبول نکند»(همان، ص ۱۲۸) درحالی‌که زاهد، با قبول کسوت و خلعتی آن هم از نوع فاخر و گران‌مایه، «آرزوی مرید بسیار و تبع انبوه»(نصرالله منشی، ۱۳۸۷، ص. ۷۸) در سر می‌پروراند. از این موضع، فریب دزد را می‌خورد. در این حکایت، «پیرنگ» را که «مجموعه وقایع و حوادث با رابطهٔ علت و معلولی به هم پیوند خورده»(میرصادقی، ۱۳۹۴، ص. ۸۴) است، در همین واژگان باید یافت؛ به‌عبارت‌دیگر، رویداد محرم شدن دزد و بردن جامهٔ زاهد، معلولی است که باید آن را در این اصطلاحات و مفاهیم آن‌ها یافت. این اصطلاحات است که پیرنگ حکایت را تقویت کرده است. ازاین‌رو، توجه به فضای عرفانی و متصوفانه حکایت، اهمیت بالایی دارد. اکنون به تحلیل هر یک این واژگان با روش تحلیل مؤلفه‌ای پرداخته می‌شود و در نهایت، معادل این واژگان در بازنویسی‌های کلیله‌ودمنه واکاوی می‌شود.

۳ـ۲.مؤلفه‌های معنایی هر یک از اصطلاحات

۳ـ۲ـ۱. مؤلفه‌های معنایی «ارادت»

«ارادت» از ماده «رود» به معنای خواست و «مشیئت»(ر.ک جوهری، ۱۳۷۶، ج ۲، ص. ۴۷۸؛ر.ک ابن‌منظور، ۱۴۱۶، ج ۳، ص. ۱۹۱) و در اصطلاح عرفانی «توجه خاص مرید به مرشد»(دهخدا، ۱۳۴۲، ذیل ارادت). این اصطلاح در این حوزه «نخستین منزل قاصدان را به خدای»(قشیری، ۱۳۷۴، ص ۳۰۸) است؛ «اراده ابتدای طریق سالکان راه طریقت است ازآن‌جهت که اراده مقدمه هر کاری است و مادام که بنده چیزی را اراده نکرده است انجام نمی‌دهد و بدین ترتیب نخستین پایه سلوک طریقت، اراده است»(سجادی، ۱۳۷۰، ص. ۷۴). «ارادت»، «دل را به طلب حق متوجّه ساختن»(عجم، ۱۹۹۹، ص. ۴۷، به نقل از دائرۀ المعارف قرآن کریم، ج ۲،ض. ۴۴۳) دانسته‌اند و اینکه در متون عرفانی تأکید شده: «اهل الإرادۀ فی الطّلب یعیشون یعنی اهل ارادت در طلب زیست می‌کنند»(انصاری و دیگران، ۱۳۷۰، ص. ۸۰). یا در جای دیگر «بدان ای عزیز بزرگوار که اول چیزی از مرد طالب و مهم‌ترین مقصودی از مرید صادق، طلبست و ارادت یعنی طلب حق و حقیقت؛ پیوسته در راه طلب می‌باشد تا طلب روی بدو نماید»(عین‌القضاۀ، ۱۳۴۱، ص. ۱۹)؛ بنابراین می‌توان یکی از مؤلفه‌های معنایی این واژه را [+طلب] دانست و اینکه این واژه در این متون «مبدأ محبّت یا پاره‌ای از آتش محبّت که در دل می‌افتد و شخص را به اجابت انگیزه‌های حقیقت سوق می‌دهد»(عجم، ۱۹۹۹، ص ص. ۷۶-۹۶، به نقل از دائرۀ المعارف قرآن کریم، ج ۲،ص. ۴۴۳) تعریف شده است که می‌توان یکی دیگر از مؤلفۀ معنایی این واژه را [+محبت] دانست. با توجه به این متون مؤلفه‌های [+صداقت]، [+اشتیاق]، [+تسلیم]، [+تفویض] قابل دریافت است:*«الموت مقام المرید مرگ مقام ارادت مرید صادق است که از خواهش خود بمیرد و فنا از نفس حاصل گردد که «کالمیّت بین یدی الغسّال باشد»*(انصاری و دیگران، ۱۳۷۰، ص ۸۲). *«مرید صادق و سالک از مراد و اختیار خود منسلخ شود. و بکلّی خود را، در مراد و اختیار شیخ گم کند»*(سهروردی، ۱۳۷۵، ص ۴۱). *«مرید صادق باید که اندرون خود به آتش ارادت افروخته می‌گرداند. و باید که ارادتش بدان حدّ باشد که کسی که مار گزیده باشد و حریص باشد به رقیت و افسون و معالجت آن. چون ارادت بدین حدّ باشد، به طلب شیخ کامل رود، چون شیخ کامل، چنانکه وصف آن در باب سابق شرح داده شد، بیابد خود را تسلیم فرمان‌های وی کند»*(همان، ص ۴۴). *«حق عز اسمه وحی فرستاد به داود علیه‌السلام که یا داود اگر بدانند [آن گروه*

که از من برگشته‌اند چگونه منتظر ایشانم] و رفق من با ایشان [و شوق من بترک معصیت ایشان] همه از شوق بمیرندی و اندام‌های ایشان از دوستی من پاره‌پاره گرددی،یا داود این ارادت من است اندر آن کس که از من برگشته باشد، اندر آن کس که مرا جوید و مرا خواهد ارادت چون بود»(قشیری، ۱۳۷۴، ص .۵۸۱). *«چون آتش درد در اندرون طالب صادق افروخته شود، باید که به حسن ظنّ و عقیدتی تمام شیخ را طلب کند. تا راه نماید به صراط مستقیم، و چون شیخ کامل بیافت، باید که منقاد فرمان و تصرّفات شیخ شود. و نفس خود بدو تسلیم کند. و نشان تسلیمی آن باشد که کلّی امور و جملگی کارها به شیخ تفویض کند. و حکم شیخ، حکم خدا و رسول خدا داند، و بیعت با شیخ همان بیعت داند که اصحاب با رسول- صلی اللّه علیه و سلم- کردند»*(سهروردی، ۱۳۷۵، ص. ۴۰)

به‌صورت خلاصه مؤلفه‌های معنایی اصطلاح «ارادت» را می‌توان از قرار زیر دانست:

[+طلب]، [+اشتیاق]، [+محبت]، [+صداقت]، [+تلمذ]، [+تسلیم]، [+تفویض]

۳ـ۲ـ۱ـ۱. معادل واژهٔ «ارادت» در بازنویسی‌ها

متن اصلی	«به وجه **ارادت** نزدیک وی رفت.» *(نصرالله منشی، ۱۳۸۷: ص ۷۴)*
بازنویسی (۱)	*«پیش مرد زاهد رفت.» (ابوالحسنی‌قزآنی، ۱۳۹۴: ص ۳۵)*
بازنویسی (۲)	*«در ظاهری مانند یک**دوست** به نزد زاهد رفت.» (ایمانی، ۱۴۰۲: ص ۳۶)*
بازنویسی (۳)	*از راه و طریق ابراز **ارادت** به او نزدیک شد.(حبابی، ۱۴۰۲: ص ۵۳)*
بازنویسی (۴)	*«مثل **دوستی مهربان** نزدیک او رفت.» (عابدینی، ۱۳۹۶: ص ۱۷)*
بازنویسی (۵)	*«**ارادتمندانه** پیش او رفت.» (فرخ، ۱۳۹۸: ص ۸۶)*
بازنویسی (۶)	*«به شکل **شاگردان** نزد او رفت.» (محمدی، ۱۳۹۱: ص ۶۵)*
بازنویسی (۷)	*«به قصد **ارادت** پیش او رفت.» (موسوی، ۱۳۹۶: ص ۲۴۰)*
بازنویسی (۸)	*«به نزدیک مرد پارسا رفت.» (میرزا رضایی، ۱۳۹۸: ص ۷۲)*

همان‌طور که گذشت، واژهٔ «ارادت» در نمونهٔ بالا از اطلاعات عرفانی ویژه‌ای برخوردار است. در چنین شرایطی، بازنویس نمی‌تواند معادل مناسبی برای این واژه در برگردان خود بیابد؛ بنابراین، به معادل‌هایی نظیر «دوست» در بازنویسی‌های ۲ و ۴ و «ارادتمندانه» در بازنویسی ۵ و «شاگردان» در بازنویسی ۶، متوسل خواهد شد و برگردانی به دست خواهد داد که با پیام متن اصلی متفاوت است. ازاین‌رو، بازنویس این واژه را مثل نمونهٔ ۳ و ۷، بدون تغییر در متن بازنویسی خود می‌آورد. «ارادت»، در فرهنگ‌های معاصر هر «علاقه و محبت توأم با احترام»(انوری، ۱۳۸۳، ذیل ارادت) را شامل

می‌شود؛ واژۀ «دوست»، در این فرهنگ‌ها «هریک از دو تنی که با یکدیگر آشنا هستند، معاشرت دارند، و به هم محبت و اعتماد دارند»(همان، ذیل دوست) و واژۀ «شاگرد» نیز، «آن‌که درحال یاد گرفتن دانش، هنر، یا مهارتی است»(همان، ذیل شاگرد) معنی شده است؛ درحالی‌که در اصطلاح عرفانی «توجه خاص مرید به مرشد»(دهخدا، ۱۳۴۲، ذیل ارادت) است. در معادل‌های «ارادت»، «ارادتمندانه» و «دوست» فاقد مؤلفه‌های معنایی [+تلمذ]، [+تسلیم] و [+تفویض] است و معادل «شاگرد» جز مولفۀ [+تلمذ] دیگر مؤلفه‌های معنایی را ندارد. در نهایت، مثل نمونۀ ۱ و ۸، واژۀ «ارادت» به طور کل از متن بازنویسی حذف شده است.

وضعیت مؤلفه‌های معنایی «ارادت» در بازنویسی‌ها									
«ارادت»	معادل در بازنویسی‌ها	مؤلفه‌های معنایی	[+طلب]	[+اشتیاق]	[+محبت]	[+صداقت]	[+تلمذ]	[+تسلیم]	[+تفویض]
		ارادت	±	+	+	±	−	−	−
		دوست	±	+	+	+	−	−	−
		شاگرد	−	−	−	−	+	−	−

۳ـ۲ـ۲. مؤلفه‌های معنایی «صحبت»

«صحبت» از ماده (ص ح ب) معنای اصلی آن را ملازمت(ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۱، ج ۲، ص. ۳۲؛ و ابن‌منظور، ۱۴۱۶، ج ۱، ص. ۵۲۰) یا مقارنت و همراهی گفته‌اند(طبرسی، ۱۳۵۹، ج ۱، ص. ۱۵۰). عسکری، اصل آن را «حفظ» دانسته است(عسکری، ۱۴۱۰، ص. ۲۷۷). وی همچنان تفاوت «صحبت» و «مقارنت» را در این می‌داند که در «صحبت»، انتفاع هر یک از طرفین صورت می‌گیرد؛ درحالی‌که در «مقارنت» ممکن است یکی از طرفین انتفاع نیابد(عسکری، ۱۴۱۰، ص. ۲۷۷). «صحبت»، «به نزد عارفان، مقابل وحدت و تفرد است»(سجادی، ۱۳۷۰، ص .۵۲۵). صحبت «یکی از آداب طریقت است و گویند معاشرت با خلق و تحمل رنج آن برای سالک از تجرد و تفرد مطلق پسندیده‌تر است»(مولوی، ۱۳۸۴، تعلیقات ۱۵۱۳) «و مرید به صحبت نجات یابد. و خیرات و مبرّات، از صحبت تولّد کند»(سهروردی، ۱۳۷۵، ص. ۴۰) و زمانی «در صحبت شیخ، فایده حاصل تواند کرد»

(سهروردی، ۱۳۷۵، ص. ۴۲) «بر موجب مصلحت شیخ، و مقتضای فرموده او برود»(همان ، ص ۴۲). «بدانکه صحبت اثرهای قوی و خاصیّت‌های عظیم دارد. هر سالکی که به مقصد نرسید و مقصود حاصل نکرد، از آن بود که به صحبت دانایی نرسید»(نسفی، ۱۳۸۶الف، ص. ۷۸)؛ پس «صحبت شیخ، مؤثّر است مرید را. تا از این آفات نجات یابد و این مقام بلند و درجه عالی بیابد»(سهروردی، ۱۳۷۵، ص. ۴۳). «صحبت» آدابی دارد: «حقّ صحبت آن است که، آنچه ترا باشد ملک هم صحبت دانی، و طمع مال و ملک او نکنی. و از نفس خود انصاف بدهی، و انصاف طلب نکنی، و خود را تابع و محکوم او دانی و طمع در تبعیّت او نکنی، و هر چه او به تو دهد اگرچه اندک باشد، نزد تو بسیار بود. و هرچه تو بدو دهی اگرچه بسیار بود، پیش تو اندک نماید. و از ادب صحبت آنست که بر یکدیگر مشفق باشند»(سهروردی، ۱۳۷۵ ، ص. ۱۷۲).

ازاین‌رو، می‌توان مؤلفه‌های [+ملازمت]، [+معاشرت] [+تلمذ]، [+انتفاع] و [+تسلیم] برای واژهٔ «صحبت» ذکر کرد. **۳ـ۲ـ۲ـ۱. معادل واژهٔ «صحبت» در بازنویسی‌ها**

متن اصلی	«گفت می‌خواهم تا در **صحبت** تو باشم و آداب طریقت درآموزم.» (نصرالله منشی، ۱۳۸۷: ص ۷۴)
بازنویسی (۱)	*«گفت می خواهم از شاگردان شما باشم و آداب و رسوم زندگی کردن را بیاموزم.»* (ابوالحسنی‌قزاآنی، ۱۳۹۴: ص ۳۵)
بازنویسی (۲)	*«گفت: میخواهم در خدمت شما باشم و آداب سیروسلوک زاهدانه بیاموزم.»* (ایمانی، ۱۴۰۲: ص ۳۵)
بازنویسی (۳)	*«گفت می‌خواهم که هم‌صحبت و هم‌نشین تو باشم و از تو آداب طریقت را بیاموزم.»* (حبابی، ۱۴۰۲: ص ۵۳)
بازنویسی (۴)	*«گفت می‌خواهم با تو هم‌نشین و هم‌سخن باشم و در خدمت تو آداب طریقت و سلوک بیاموزم.»*(عابدینی، ۱۳۹۶: ص ۱۷)
بازنویسی (۵)	*«گفت: «می‌خواهم همنشین تو باشم تا آداب پارسایی و راه ورسم آن را یاد بگیرم.»»* (فرخ، ۱۳۹۸: ص ۸۶)
بازنویسی (۶)	*«گفت می‌خواهم مرید و شاگرد و همنشین تو باشم و آداب طریقت را یاد بگیرم.»* (محمدی، ۱۳۹۱: ص ۶۵)
بازنویسی (۷)	*«گفت می‌خواهم در خدمت تو باشم و راه و رسم و سیرت سالکان را از تو یاد بگیرم.»* (موسوی، ۱۳۹۶: ص ۲۴۰)

بازنویسی (۸)	«گفت: می‌خواهم در خدمت تو باشم تا از تو آداب و روش سیر و سلوک را بیاموزم.» (میرزا رضایی، ۱۳۹۸: ص ۷۲)

اصطلاح «صحبت» در بازنویسی‌های ۲ ، ۷ و ۸، به «خدمت» و در بازنویسی ۵، به «همنشین» و در بازنویسی ۱، به «شاگردان» و در بازنویسی ۶، به «شاگرد و همنشین» و در بازنویسی ۳، به «هم‌صحبت و هم‌نشین» و در بازنویسی ۴، به «هم‌نشین و هم‌سخن» معادل‌یابی شده است. واژۀ «خدمت»، در فرهنگ‌های معاصر «حضور؛ پیشگاه»(انوری، ۱۳۸۳، ذیل خدمت)، واژۀ «هم‌نشین»، «هریک از کسانی‌که با یکدیگر معاشرت و دوستی نزدیک دارند»(همان ، ذیل هم‌نشین) و واژۀ «شاگرد» نیز، «آن‌که درحال یاد گرفتن دانش، هنر، یا مهارتی است»(همان، ذیل شاگرد) و واژۀ «هم‌صحبت»، «آن‌که بتوان با او گفتگوی دوستانه کرد»(همان، ذیل هم‌صحبت) معنی شده است.

وضعیت مؤلفه‌های معنایی «صحبت» در بازنویسی‌ها

«صحبت»	مؤلفه‌های معنایی		[+ملازمت]	[+معاشرت]	[+تلمذ]	[+انتفاع]	[+تسلیم]
	معادل در بازنویسی‌ها	خدمت	+	±	±	±	−
		هم‌نشین	+	+	±	±	−
		شاگرد	+	−	+	+	−
		هم‌صحبت	+	+	−	±	−

۳ـ۲ـ۳. مؤلفه‌های معنایی «طریقت»

«طریقت» از ماده (ط ر ق) که معنای اولیه آن را «کوبیدن» دانسته‌اند(طبرسی، ۱۳۵۹، ج ۲۷، ص. ۶؛ شریف رضی، ۱۴۰۶، ص. ۳۶۳؛ ابن‌منظور، ۱۴۱۶، ج ۱۰، ص. ۲۱۵). «طریق»، راهی است که با پا کوبیده شده است(راغب اصفهانی، ۱۴۱۶، ص. ۵۱۸). «طریقت» در اصطلاح «سیر مخصوص سالکین و رهروان به سوی خدای تعالی است و قطع منازل و ترقی در مقامات»(ابن عربی و جرجانی، بی‌تا، ص. ۶۱). فروزانفر این اصطلاح را این‌گونه توضیح می‌دهد: «ورزش و تمرین اعمال و آداب و سنن بدستور شیخ، روش بکار بردن اصول شریعت بمذاق صوفیه»(قشیری، ۱۳۷۴، تعلیقات ۷۷۹). طریقت اصولی دارد: «اصول طریقت ما بر هفت چیز است: اول از هرچه غیر حق است بیرون شدن در دنیا و آخرت. دوم تمسک به آداب انبیاء و اولیاء کردن. سیم رعایت بر دوام کردن. چهارم صوم

دهر داشتن. پنجم نظر در علوم مشایخ کردن. ششم با سالکان طریق اللّه و القاصدین الیه صحبت داشتن. هفتم: در سماع با اهل آن نشستن»(روزبهان ثانی، ۱۳۸۲، ص. ۱۳۰).

اینکه «دزد» به «زاهد» می‌گوید: «آداب طریقت درآموزم» جهت جلب اعتماد اوست؛ چراکه می‌داند «باید که مرید دقایق آداب شریعت و طریقت از شیخ بیاموزد، و این تعلیم آنگه دست دهد که آداب صحبت در خدمت [شیخ] رعایت کند، و تذلّل و تواضع پیش گیرد»(سهروردی، ۱۳۷۵، ص ۴۱).

می‌توان مؤلفه‌معنایی این واژه را از نمونه‌های زیر برشمرد:

«شریعت آن است که او را پرستی و طریقت آن است که او را طلبی و حقیقت آن است که او را بینی»(عطار، ۱۹۰۵، ص. ۱۷۷). «و باطن شریعت اعمال قلبی و سرّی و روحی است و آن را طریقت خوانند... و طریقت کلید طلسم‌گشای باطن انسان است تا بعالم حقیقت راه یابد.»(نجم رازی، ۱۳۲۲، ص. ۸۵). «شریعت علم است، طریقت عمل است، حقیقت الوصول الی الله»(مولوی، ۱۳۷۳، ص ص. ۴۳۹-۴۴۰). «شریعت گفت انبیاست و طریقت کرد انبیاست، وحقیقت دید انبیاست: الشریعهٔ اقوالی و الطریقهٔ افعالی و الحقیقهٔ احوالی. سالک باید که اوّل از علم شریعت آنچه ما لا بدّ است بیاموزد و یاد گیرد و آن‌گاه از عمل طریقت آنچه ما لابدّست بکند و به‌جای آورد تا از انوار حقیقت به‌قدر سعی و کوشش وی روی نماید»(نسفی، ۱۳۸۶الف، ص ص. ۷۳-۷۴). «ورزش و تمرین اعمال و آداب و سنن بدستور شیخ، روش بکار بردن اصول شریعت بمذاق صوفیه»(قشیری، ۱۳۷۴، تعلیقات ۷۷۹). «*ابتدا دل را طفولیّتی هست و مرضی بر وی مستولی است، بدین صفات موصوف نگردد تا به تربیت بحدّ بلاغت خویش نرسد، و شفا و صحّت کلّی نیابد. و تربیت دل بسرشریعت توان کرد که آن را طریقت گویند*»(نجم رازی، ۱۳۲۲، ص. ۲۱). «طریقت تهذیب اسرارست، معرفت ملک انوار»(روزبهان بقلی، ۱۳۷۴، ص. ۱۹۴).

ازاین‌رو، می‌توان مؤلفه‌های [+طلب] ، [+باطن]، [+عمل]، [+تلمذ]، [+تربیت] و [+تهذیب] برای اصطلاح «طریقت» ذکر کرد.

۳ـ۲ـ۳ـ۱. معادل واژهٔ «طریقت» در بازنویسی‌ها

متن اصلی	«گفت می‌خواهم تا در صحبت تو باشم و آداب طریقت درآموزم»(نصرالله منشی، ۱۳۸۷: ص ۷۴)

بازنویسی (۱)	*«گفت می خواهم از شاگردان شما باشم و آداب و رسوم زندگی کردن را بیاموزم»*(ابوالحسنی‌قزاآنی، ۱۳۹۴: ص ۳۵)
بازنویسی (۲)	*«گفت: میخواهم در خدمت شما باشم و آداب سیروسلوک زاهدانه بیاموزم»*(ایمانی، ۱۴۰۲: ص ۳۵)
بازنویسی (۳)	*«گفت میخواهم که هم‌صحبت و هم‌نشین تو باشم و از تو آداب طریقت را بیاموزم»*(حبابی، ۱۴۰۲: ص ۵۳)
بازنویسی (۴)	*«گفت می‌خواهم با تو هم‌نشین و هم‌سخن باشم و در خدمت تو آداب طریقت و سلوک بیاموزم»*(عابدینی، ۱۳۹۶: ص ۱۷)
بازنویسی (۵)	*«گفت: «می خواهم همنشین تو باشم تا آداب پارسایی و راه ورسم آن را یاد بگیرم»*(فرخ، ۱۳۹۸: ص ۸۶)
بازنویسی (۶)	*«گفت می‌خواهم مرید و شاگرد و همنشین تو باشم و آداب طریقت را یاد بگیرم»*(محمدی، ۱۳۹۱: ص ۶۵)
بازنویسی (۷)	*«گفت می‌خواهم در خدمت تو باشم و راه و رسم و سیرت سالکان را از تو یاد بگیرم»*(موسوی، ۱۳۹۶: ص ۲۴۰)
بازنویسی (۸)	*«گفت: می‌خواهم در خدمت تو باشم تا از تو آداب و روش سیر و سلوک را بیاموزم»*(میرزا رضایی، ۱۳۹۸: ص ۷۲)

واژۀ «طریقت» در بازنویسی ۱، به «زندگی کردن»، در بازنویسی ۵، به «پارسایی» که این واژه در فرهنگ‌های معاصر «دوری از ارتکاب گناه و خطا»(انوری، ۱۳۸۱، ج ۲، ذیل پارسایی) تعریف شده است، در بازنویسی ۲ و ۸، به «سیر و سلوک زاهدانه» عبارت «سیر و سلوک» در این فرهنگ‌ها «طی کردن مراحل تصوف برای تقرب به خداوند»(همان، ذیل سیروسلوک) و «زاهدانه» هم «شبیه زاهدان»(همان، ج ۵، ذیل زاهدانه) و «زاهد» نیز «آن‌که از دنیا و بهره‌های آن روی‌گردان است و مدام درحال عبادت و ذکر است»(همان، ۱۳۸۳، ذیل زاهد) تعریف شده است. در بازنویسی ۷، به «سیرت سالکان» که واژۀ «سیرت» در فرهنگ‌های معاصر «شیوۀ رفتار»(همان، ذیل سیرت) و «سالکان» نیز «آن‌که مراحل سلوک عرفان را معمولاً با ارشاد پیر و مرشد می‌گذارد»(همان، ذیل سالک)، در بازنویسی ۴، به «طریقت و سلوک» برگردان شده است و در بازنویسی‌های ۳ و ۶، بدون تغییر مانده است. «طریقت» در فرهنگ‌های معاصر «سلوک در راه نیل به حقیقت با تهذیب

نفس»(همان، ذیل طریقت) تعریف شده است که تا حدودی با آنچه در کتب عرفانی آمده است، هم‌مفهوم می‌نماید.

وضعیت مؤلفه‌های معنایی «طریقت» در بازنویسی‌ها								
«طریقت»		مؤلفه‌های معنایی	[+طلب]	[+باطن]	[+عمل]	[+تلمذ]	[+تربیت]	[+تهذیب]
	معادل در بازنویسی‌ها	زندگی‌کردن	±	±	±	−	−	−
		پارسایی	+	+	±	−	+	+
		سیر و سلوک زاهدانه	+	+	+	+	+	+
		طریقت وسلوک	+	+	+	+	+	+

۳ـ۲ـ۴. مؤلفه‌های معنایی «طریق»

معنای واژهٔ «طریق» ذکر شد و به نظر می‌رسد می‌توان این واژه را به سبب هم‌نشینی با زنجیره‌ای از واژگان از جمله «ارادت»، «صحبت» و «طریقت» در معنای اصطلاحی گرفت. این واژه «در اصطلاح یعنی احکام تکلیفی»(سجادی، ۱۳۷۰، ص. ۵۵۲). واژهٔ «طریق» به کرار در متون عرفانی به‌کار رفته است؛ مثل «طریق تصوف» در تذکره الاولیا: «یک روز بازار بغداد بسوخت. او را گفتند: «بازار بسوخت». گفت: «من نیز فارغ شدم». بعد از آن نگه کردند،دکان او نسوخته بود. چون این حال بدید، آنچه داشت به درویشان داد و طریق تصوّف در پیش گرفت»(عطار، ۱۹۰۵، ج ۱، ص. ۲۷۵) یا در کتاب اسرارالتوحید از این واژه از ابوسعید ابوالخیر سوال شده است: «شیخ ما را پرسیدند که یا شیخ کیف الطریق؟ شیخ گفت: الصدق و الرفق،الصدق مع الحقّ و الرفق مع الخلق»(محمد بن منور، ۱۸۹۹، ص. ۳۸۸). که جواب شیخ با جملهٔ «زندگانی به رفق می‌کرد»(نصرالله منشی، ۱۳۸۷، ص. ۷۴) که راوی حکایت از رفتار شخصیت دزد بیان می‌کند، ارتباط معناداری پیدا می‌کند و اصطلاحی بودن این واژه را نیز تقویت می‌کند یا دست‌کم می‌توان گفت این واژه در بافت حکایت، از «دلالت چندگانه[1]»

[1]ambiguity

برخوردار است. «دلالت چندگانه را می‌توان شرایطی یا حالتی دانست که یک واحد زبانی در بافت کاربردی‌اش بیش از یک تعبیر داشته باشد»(صفوی، ۱۳۷۹، ص .۲۰۹). در صنایع ادبی به این حالت، «ایهام[1]» اطلاق می‌شود. «در ایهام، خالق یک اثر ادبی به‌عمد شرایطی را پدید می‌آورد که خواننده به هنگام مواجهه با دلالت چندگانه [=چندمعنایی]، نتواند از متن رفع ابهام کند»(صفوی، ۱۳۷۹، ص. ۲۱۱). به نظر می‌رسد در به‌کاربردن این واژه در بافت، تعمدی در کار بوده است. ازاین‌رو، می‌توان[+روش]، [+احکام] و [+تکلیف] را مؤلفهٔ معنایی این اصطلاح در بافت به‌کاررفته آن دانست.

۳ـ۲ـ۴ـ۱. معادل واژهٔ «طریق» در بازنویسی‌ها

متن اصلی	*«گفت می‌خواهم تا درصحبت تو باشم و آداب طریقت درآموزم. **بدین طریق** محرم شد بر وی. زندگانی برفق می‌کرد تا فرصتی یافت و جامه تمام ببرد»*(نصرالله منشی، ۱۳۸۷: ص ۷۴)
بازنویسی (۱)	*«گفت می خواهم از شاگردان شما باشم و آداب و رسوم زندگی کردن را بیاموزم با این روش خود را به زاهد نزدیک کرد و محرم او شد و با مهربانی و خوش خلقی با زاهد رفتار می کرد و به حرفهایش اهمیت می داد تا اینکه در زمان مناسب لباس را با خود برد»*(ابوالحسنی‌قزاآنی، ۱۳۹۴: ص ۳۵)
بازنویسی (۲)	*«گفت: میخواهم در خدمت شما باشم و آداب سیروسلوک زاهدانه بیاموزم. و با این طرح به مرور محرم زاهد گردید و موافق نظر و مرام زاهد زندگیمی‌کرد تا فرصتی بدست آورده و جامه گرانبها را دزدید و در رفت»*(ایمانی، ۱۴۰۲: ص ۳۵)
بازنویسی (۳)	*«گفت میخواهم که هم صحبت و همنشین تو باشم و از تو آداب طریقت را بیاموزم. به این ترتیب دزد به او نزدیک شد و محرم او شد و به خوبی و نیکو کرداری زندگی میکرد تا زمانی که فرصتی پیدا کرد و تمام لباس او را دزدید»*(حبابی، ۱۴۰۲: ص ۵۳)
بازنویسی (۴)	*«گفت می‌خواهم با تو هم‌نشین و هم‌سخن باشم و در خدمت تو آداب طریقت و سلوک بیاموزم زاهد پذیرفت و دزد این چنین محرم خانه ی زاهد شد تا اینکه فرصتی به دست آورد و لباس‌ها و هدایا را دزدید»*(عابدینی، ۱۳۹۶: ص ۱۷)
بازنویسی (۵)	*«گفت: «می خواهم همنشین تو باشم تا آداب پارسایی و راه ورسم آن را یاد بگیرم.». با این روش محرم پارسا شد. با مهربانی و مدارا با او زندگی می کرد تا اینکه فرصتی به دست آورد و همه ی لباسها را دزدید»*(فرخ، ۱۳۹۸: ص ۸۶)

[1]amphiboly

بازنویسی (۶)	*«گفت می‌خواهم مرید و شاگرد و همنشین تو باشم و آداب طریقت را یاد بگیرم و اینگونه به او نزدیک شد و روز و شب را با او می‌گذرانید تا اینکه فرصت مناسبی پیدا کرد و لباس را دزدید.»* (محمدی، ۱۳۹۱: ص ۶۵)
بازنویسی (۷)	*«گفت می‌خواهم در خدمت تو باشم و راه و رسم و سیرت سالکان را از تو یاد بگیرم. دزد از این راه به زاهد نزدیک شد و با زاهد به مدارا و لطف رفتار می کرد تا در یک فرصت مناسب لباس را دزدید و با خود برد»*(موسوی، ۱۳۹۶: ص ۲۴۰)
بازنویسی (۸)	*«گفت: میخواهم در خدمت تو باشم تا از تو آداب و روش سیر و سلوک را بیاموزم به این طریق توانست اعتماد مرد پارسا را جلب کرده و به او نزدیک شود. دزد مدتی با مرد مدارا کرد تا فرصتی یافت و لباس را از او دزدید»*(میرزا رضایی، ۱۳۹۸: ص ۷۲)

عبارت «بدین طریق» در بازنویسی‌های ۱ و ۵،به «با این روش»، در بازنویسی ۲، به «با این طرح» - که واژۀ «طرح» در فرهنگ‌های معاصر «برنامه‌ای که در بردارندۀ عوامل، اجزا، روش‌ها، و مراحل گوناگون انجام کاری است»(انوری، ۱۳۸۳، ذیل طرح، ش ۲) تعریف شده است-، در بازنویسی ۳، به «به این‌ترتیب» و در بازنویسی ۴، به «این‌چنین»، در بازنویسی ۶، به «این‌گونه»، در بازنویسی ۷، به «از این راه» و در بازنویسی ۸، به «به این طریق» - که واژۀ طریق «شیوه، روش»(همان، ذیل طریق) تعریف گردیده-، بازگردانی شده است.

همان‌طور که ذکر شد، واژۀ «طریق» را در بافت حکایت می‌توان دارای صنعت ایهام دانست.شاید بتوان گفت برگردان این‌گونه واژگان،دشوارترین بخش ترجمه است.بازنویسان، در برخورد با چنین وضعیتی به‌ناچار از ساخت مورد نظر رفع ابهام کرده‌اند و برگردانی به دست داده‌اند که فاقد بخشی از مؤلفه‌های معنایی ذکرشده است.به عبارت دیگر، بازنویسان، برگردان خود را به بخشی از این اطلاعات محدود کرده است و هنرآفرینی شاعر را در ارائۀ چنین اطلاعات معنایی نادیده گرفته‌اند.

۳ـ۲ـ۵. مؤلفه‌های معنایی «محرم»

«طریق»	وضعیت مؤلفه‌های معنایی «طریق» در بازنویسی‌ها				
	مؤلفه‌های معنایی		[+روش]	[+احکام]	[+تکلیف]
	معادل در بازنویسی‌ها	روش	+	−	−
		طرح	+	−	−
		ترتیب	+	−	−
		این‌چنین	+	−	−
		این‌گونه	+	−	−
		راه	+	−	−
		طریق	+	−	−

محرم از ماده (ح ر م) در اصل به معنای منع و تشدید است(ابن فارس، ۱۴۰۴، ج ۲، ص ۴۵؛ ابن‌منظور، ۱۴۱۶، ج ۱۲، ص ۱۲۵). محرم «کسی که اذن دخول در حرم و خانهٔ شخصی را دارد»(نفیسی، ۱۳۵۵، ذیل محرم). «در اصطلاح سالکان، اهل الله و صوفیان را محرم گویند»(سجادی، ۱۳۷۰، ص ۷۰۶). به‌عبارت‌دیگر، «محرم آن است که از جنابت اجنبیّت نهاد را غسلی بکرد و تا از جنابت اجنبیّت نهاد خود را غسلی پاک نیاوری به عالم قربت قرب نرسی که قرب تو با او در بعد تو است از تو»(سمعانی، ۱۳۸۴: ۷۴). حافظ در این باره بیتی دارد:

«هر که شد محرم دل در حرم یار بماند و آن که این کار ندانست در انکار بماند»
(حافظ، ۱۳۷۵، ص. ۱۲۰)

ازاین‌رو، می‌توان مؤلفه‌های [+انسان] ، [+اذن]، [+واردشدن به خانهٔ دیگری]، [-اجنبیت]، [+قربت] و [+صوفی] برای اصطلاح «محرم» ذکر کرد.

۳ـ۲ـ۵ـ۱. معادل واژۀ «محرم» در بازنویسی‌ها

متن اصلی	*«گفت می‌خواهم تا درصحبت تو باشم و آداب طریقت درآموزم. بدین طریق* ***محرم*** *شد بر وی. زندگانی برفق می‌کرد تا فرصتی یافت و جامه تمام ببرد»*(نصرالله منشی، ۱۳۸۷: ص ۷۴)
بازنویسی (۱)	*«گفت می خواهم از شاگردان شما باشم و آداب و رسوم زندگی کردن را بیاموزم با این روش خود را به زاهد نزدیک کرد و محرم او شد و با مهربانی و خوش خلقی با زاهد رفتار می کرد و به حرفهایش اهمیت می‌داد تا اینکه در زمان مناسب لباس را با خود برد»*(ابوالحسنی‌قزاآنی، ۱۳۹۴: ص ۳۵)
بازنویسی (۲)	*«گفت: میخواهم در خدمت شما باشم و آداب سیروسلوک زاهدانه بیاموزم.و با این طرح به مرور محرم زاهد گردید و موافق نظر و مرام زاهد زندگیمی‌کرد تا فرصتی بدست آورده و جامه گرانبها را دزدید و در رفت»*(ایمانی، ۱۴۰۲: ص ۳۵)
بازنویسی (۳)	*«گفت میخواهم که هم صحبت و همنشین تو باشم و از تو آداب طریقت را بیاموزم. به این ترتیب دزد به او نزدیک شد و محرم او شد و به خوبی و نیکو کرداری زندگی میکرد تا زمانی که فرصتی پیدا کرد و تمام لباس او را دزدید»*(حبابی، ۱۴۰۲: ص ۵۳)
بازنویسی (۴)	*«گفت می‌خواهم با تو هم‌نشین و هم‌سخن باشم و در خدمت تو آداب طریقت و سلوک بیاموزم زاهد پذیرفت و دزد این چنین محرم خانه ی زاهد شد تا اینکه فرصتی به دست آورد و لباس‌ها و هدایا را دزدید»*(عابدینی، ۱۳۹۶: ص ۱۷)
بازنویسی (۵)	*«گفت: «می‌خواهم همنشین تو باشم تا آداب پارسایی و راه ورسم آن را یاد بگیرم.» با این روش محرم پارسا شد. با مهربانی و مدارا با او زندگی می‌کرد تا اینکه فرصتی به دست آورد و همه‌ی لباس‌ها را دزدید»*(فرخ، ۱۳۹۸: ص ۸۶)
بازنویسی (۶)	*«گفت می‌خواهم مرید و شاگرد و همنشین تو باشم و آداب طریقت را یاد بگیرم و اینگونه به او نزدیک شد و روز و شب را با او می‌گذرانید تا اینکه فرصت مناسبی پیدا کرد و لباس را دزدید»*(محمدی، ۱۳۹۱: ص ۶۵)
بازنویسی (۷)	*«گفت می‌خواهم در خدمت تو باشم و راه و رسم و سیرت سالکان را از تو یاد بگیرم. دزد از این راه به زاهد نزدیک شد و با زاهد به مدارا و لطف رفتار می کرد تا در یک فرصت مناسب لباس را دزدید و با خود برد»*(موسوی، ۱۳۹۶: ص ۲۴۰)

بازنویسی (۸)	*«گفت: میخواهم در خدمت تو باشم تا از تو آداب و روش سیر و سلوک را بیاموزم به این طریق توانست اعتماد مرد پارسا را جلب کرده و به او نزدیک شود. دزد مدتی با مرد مدارا کرد تا فرصتی یافت و لباس را از او دزدید»*(میرزا رضایی، ۱۳۹۸: ص ۷۲)

عبارت «محرم شدن بر وی» در بازنویسی‌های ۱، ۳، ۶، ۷ و ۸، به «نزدیک شدن به او» و در بازنویسی‌های ۲ و ۵، به «محرم زاهد / پارسا شدن» و در بازنویسی ۴، به «محرم خانۀ زاهد شدن» برگردانده شده است. واژۀ «محرم»، در فرهنگ‌های معاصر «ویژگی آن‌که به سبب دوستی، نزدیکی، صداقت و رازداری مورد اطمینان کس یا کسان دیگر است»(انوری، ۱۳۸۳، ذیل محرم) تعریف شده است.

وضعیت مؤلفه‌های معنایی «محرم» در بازنویسی‌ها

«محرم»	معادل در بازنویسی‌ها	مؤلفه‌های معنایی	[+انسان]	[+اذن]	[+واردشدن به خانۀ دیگری]	[−اجنبیت]	[+قربت]	[+صوفی]
		نزدیکی	±	−	−	−	+	−
		محرم کسی شدن	+	±	±	−	+	−
		محرم خانۀ کسی شدن	+	+	+	+	+	−

۳ـ۲ـ۶. مؤلفه‌های معنایی «رفق»

معنای اولیۀ واژه «رفق» را سازگاری کردن و نزدیک شدن بدون درشتی (ابن فارس، ۱۴۰۴، ج ۲، ص ۴۱۸) یا به نرمی رفتار کردن (مصطفوی، ۱۴۳۰، ج ۴، ص ۱۹۷) دانسته‌اند. این واژه در اصطلاح عرفانی به معنای «انقیاد نفس از اموری که از طریق تبرع حادث شود»(سجادی، ۱۳۷۰، ص ۴۲۳) آمده است و در متون عرفانی به این ویژگی که مربوط به اخلاق عملی می‌شود بسیار توصیه شده

است: «از جمله اخلاق صوفیان مدارات و رفق کردن است با مردمان، و تحمّل کردن مئونت و ایذای مسلمانان»(سهروردی، ۱۳۷۵، ص ۱۱۲) «شرط آنست که اصحاب خانقاه به رفق و نرم‌خویی و تواضع زندگانی کنند با غریبان و متابع اقوال و افعال و اخلاق رسول باشند»(همان، ص ۷۲). شخصیت دزد برای اینکه هدف خود برسد «زندگانی به رفق می‌کرد»(نصرالله منشی، ۱۳۸۷، ص ۷۴) و «فرمانبردار شیخ باشد و علامت فرمانبرداری آنست که در امر شیخ همچون مرده باشد در دست غسال و همچون گوی باشد در پای چوگان و هرگز بفکر و اندیشه خود کاری نکند»(نسفی، ۱۳۸۶ب، ص ۱۲۷). به عبارتی، «مرید، باید که از اعتراض کردن بر شیخ، احتراز کند»(سهروردی، ۱۳۷۵، ص ۴۲). «زیرا که از طاعت مراد طاعت حق است و او چنانچه مراد مرید است مراد حق است که من اطاع الرّسول فقد اطاع اللّه و الشّیخ فی قومه کالنّبیّ فی امّته و العلماء ورثهٔ الانبیاء»(انصاری و دیگران، ۱۳۷۰، ص ۸۱) و «شرط مرید آن است که حرمت شیخ در دل او موقعی عظیم داشته باشد و بر هیچ کار شیخ البته اعتراض نکند و به افعال شیخ اقتدا نکند، آنچ او را بفرماید آن کند»(باخرزی، ۱۳۸۳، ص ۷۷). ازاین‌رو، می‌توان مؤلفه‌های [+سازگاری]، [+نرم‌رفتاری] و [+انقیاد] را برای واژهٔ «رفق» ذکر کرد.

۳ـ۲ـ۶ـ۱. معادل واژهٔ «رفق» در بازنویسی‌ها

متن اصلی	*«گفت می‌خواهم تا درصحبت تو باشم و آداب طریقت درآموزم. بدین طریق محرم شد بر وی.* ***زندگانی برفق می‌کرد*** *تا فرصتی یافت و جامه تمام ببرد»*(نصرالله منشی، ۱۳۸۷: ص ۷۴)
بازنویسی (۱)	*«گفت می خواهم از شاگردان شما باشم و آداب و رسوم زندگی کردن را بیاموزم با این روش خود را به زاهد نزدیک کرد و محرم او شد و با مهربانی و خوش خلقی با زاهد رفتار می کرد و به حرفهایش اهمیت می داد تا اینکه در زمان مناسب لباس را با خود برد»*(ابوالحسنی‌قزاآنی، ۱۳۹۴: ص ۳۵)
بازنویسی (۲)	*«گفت: میخواهم در خدمت شما باشم و آداب سیروسلوک زاهدانه بیاموزم.* *و با این طرح به مرور محرم زاهد گردیدو موافق نظر و مرام زاهد زندگیمی‌کرد تا فرصتی بدست آورده و جامه گرانبها را دزدید و در رفت»*(ایمانی، ۱۴۰۲: ۳۵)
بازنویسی (۳)	*«گفت میخواهم که هم صحبت و همنشین تو باشم و از تو آداب طریقت را بیاموزم. به این ترتیب دزد به او نزدیک شد و محرم او شد و به خوبی و نیکو کرداری زندگی میکرد تا زمانی که فرصتی پیدا کرد و تمام لباس او را دزدید»*(حبابی، ۱۴۰۲: ۵۳)

بازنویسی (۴)	*«گفت می‌خواهم با تو هم‌نشین و هم‌سخن باشم و در خدمت تو آداب طریقت و سلوک بیاموزم زاهد پذیرفت و دزد این چنین محرم خانه ی زاهد شد تا اینکه فرصتی به دست آورد و لباس‌ها و هدایا را دزدید»*(عابدینی، ۱۳۹۶:۱۷)
بازنویسی (۵)	*«گفت: «می خواهم همنشین تو باشم تا آداب پارسایی و راه ورسم آن را یاد بگیرم». با این روش محرم پارسا شد. با مهربانی و مدارا با او زندگی می کرد تا اینکه فرصتی به دست آورد و همه ی لباسها را دزدید»*(فرخ، ۱۳۹۸: ص ۸۶)
بازنویسی (۶)	*«گفت می‌خواهم مرید و شاگرد و همنشین تو باشم و آداب طریقت را یاد بگیرم و اینگونه به او نزدیک شد و روز و شب را با او می‌گذرانید تا اینکه فرصت مناسبی پیدا کرد و لباس را دزدید»*(محمدی، ۱۳۹۱: ص ۶۵)
بازنویسی (۷)	*«گفت می‌خواهم در خدمت تو باشم و راه و رسم و سیرت سالکان را از تو یاد بگیرم. دزد از این راه به زاهد نزدیک شد و با زاهد به مدارا و لطف رفتار می کرد تا در یک فرصت مناسب لباس را دزدید و با خود برد»*(موسوی، ۱۳۹۶: ص ۲۴۰)
بازنویسی (۸)	*«گفت: میخواهم در خدمت تو باشم تا از تو آداب و روش سیر و سلوک را بیاموزم به این طریق توانست اعتماد مرد پارسا را جلب کرده و به او نزدیک شود. دزد مدتی با مرد مدارا کرد تا فرصتی یافت و لباس را از او دزدید»*(میرزا رضایی، ۱۳۹۸: ص ۷۲)

واژۀ «رفق» در بازنویسی ۲، به «موافق نظر»، در بازنویسی۱، به «مهربانی و خوش‌خلقی»، در بازنویسی ۵، به «مهربانی و مدارا»، در بازنویسی ۸، به «مدارا»، در بازنویسی ۷، به «مدارا و لطف» و در بازنویسی ۳، به «به‌خوبی و نیکوکرداری» دربرگردانده شده است و در بازنویسی‌های ۴ و ۶، حذف گردیده است.

وضعیت مؤلفه‌های معنایی «رفق» در بازنویسی‌ها

«رفق»	مؤلفه‌های معنایی		[+سازگاری]	[+نرم‌رفتاری]	[+انقیاد]
	معادل در بازنویسی‌ها	موافق نظر کسی زندگی کردن	+	+	−
		مهربانی و خوش‌خلقی	+	+	−
		مدارا	+	+	−
		نیکوکرداری	+	+	−

نتیجه‌گیری

این پژوهش با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی بر آن بودکه اصطلاحات عرفانی «حکایت زاهد و دزد» *کلیله‌ودمنه* را استخراجکند. واژگان «ارادت»، «صحبت»، «طریقت»، «طریق»، «محرم» و «رفق» در حکایت مذکوربا تحلیل‌های انجام‌شده در زنجیره‌ای که به کار رفته‌اند، ثابت گردید که در معنای اصطلاحی عرفانی به کار رفته‌اند. در گام بعدی با بهره‌گیری از روش تحلیل مؤلفه‌ایبه استخراج مؤلفه‌های معنایی این واژگان پرداخته شد. مؤلفه‌های معنایی مستخرج این واژگان در جدول زیر آمده است:

اصطلاح عرفانی	مؤلفه‌های معنایی
ارادت	[+طلب]، [+اشتیاق]، [+محبت]، [+صداقت]، [+تلمذ]، [+تسلیم] و [+تفویض].
صحبت	[+ملازمت]، [+معاشرت] [+تلمذ]، [+انتفاع] و [+تسلیم].
طریقت	[+طلب] ، [+باطن]، [+عمل]، [+تلمذ]، [+تربیت] و [+تهذیب].
طریق	[+روش]، [+احکام] و [+تکلیف].
محرم	[+انسان] ، [+اذن]، [+واردشدن به خانهٔ دیگری]، [-اجنبیت]، [+قربت] و [+صوفی].
رفق	[+سازگاری] ، [+نرم‌رفتاری] و [+انقیاد].

در پایان چگونگی بازتاب این اصطلاحات را در بازنویسی‌های معاصر کلیله ودمنه بررسی و نقد شد. یافته‌ها نشان می‌دهد،با وجود نشاندار بودن این اصطلاحات در متن اصلی، معادل‌های آن‌ها در متن بازنویسی - طبق تعریفی که لغت‌نامه‌های معاصر از این معادل‌ها ارائه داده‌اند -نسبت به مؤلفه‌های معنایی مستخرج، بی‌نشان هستند. این درحالی است که به نظر می‌رسدواژگانی که در ذهن و به تبع آن در متن نویسندهٔ اصلی شکل گرفته است، هر یک دارای مؤلفه‌های معنایی خاصی هستند؛ در این شرایط، پیام متن اصلی که بر پایهٔ این مؤلفه‌ها شکل گرفته است،در فرآیند بازنویسی به‌درستی انتقال پیدانکرده است. بازنویسان در اکثر موارد، امکان انتقال بخشی از مؤلفه‌های معنایی را پیدا نکرده‌اند و به نظر می‌رسد یکی از موانع قابل‌توجه برای انتقال اطلاعات پیام متن اصلی، برگردان این نوع اصطلاحات و علی‌الخصوص این نوع زنجیره و ساختار، در بازنویسی‌های کلیله‌ودمنه است.پیشنهادی که برای رفع موانع انتقال مؤلفه‌های این گونه واژگان، می‌توان مطرح کرد، این است که با توجه به

کنش زبانی[1] قدما و توانش زبانی[2] متأخران، مؤلفه‌های هر واژه، از متون کهن مانند کلیله‌ودمنه بر اساس تحلیل مؤلفه‌ای استخراج و در اثری جمع‌آوری شود و در اختیار نویسندگان، مترجمان، بازنویسان قرار گیرد تا از طریق آن‌ها، آن بخش از مؤلفه‌هاینا‌آشنای واژگان به‌تدریج در جامعه شناخته شود و رواج یابد. بااین‌حال، یکی از موانع قابل‌توجه برای انتقال پیام متن اصلی، برگردان این نوع واژگان با مؤلفه‌های ویژه، در بازنویسی‌های *کلیله‌ودمنه*است.با توجه به اینکه معمولاً بازنویسی‌ها، به عنوان ترجمه‌های درون‌زبانی، نمایندهٔ آثار ادبی کلاسیک در بین مخاطبان امروز محسوب می‌شوند و نیز شایسته و بایسته به نقد علمی این متون پرداخته نشده، این‌گونه نقدها ضروری به نظر می‌رسد.

منابع

ابن عربی، محمد بن علی؛ و جرجانی، علی بن محمد. (بی‌تا). *التعریفات (جرجانی)*. مطبعه الخیریه ناصرخسرو.

ابن فارس،احمد. (۱۴۰۴). *معجم مقاییس اللغه*. (هارون، عبدالسلام محمد، محقق) (ج ۱–۶). مکتب الاعلام الاسلامی.

ابن‌منظور،محمدبن‌مکرم. (۱۴۱۶). *لسان‌العرب*. (امین محمد عبدالوهاب و محمد صادق عبیدی، مصححین) (ویرایش ویراست؟). : داراحیاءالتراث‌العربی.

ابوالحسنی‌قزاآنی،هلیا. (۱۳۹۴). *کلیله و دمنه*. نوید ظهور.

ابوالفتوح رازی،حسین بن علی. (۱۳۷۱). *روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن*. (یاحقی، محمدجعفر و محمدمهدی ناصح، مصححین). آستان قدس رضوی. بنیاد پژوهشهای اسلامی.

انصاری،عبدالله بن محمد؛ باباطاهر؛ وهمدانی، علی بن شهاب الدین. (۱۳۷۰). *مقامات عارفان*. (احمد خوشنویس و محسن حالی، مترجمان). کتابخانه مستوفی.

انوری،حسن. (۱۳۸۱). *فرهنگ بزرگ سخن*. سخن.

انوری،حسن. (۱۳۸۳). *فرهنگ روز سخن*. سخن.

ایمانی،اکبر. (۱۴۰۲). *کلیله و دمنه به زبان امروزی*. دانش پرور، فارابی.

باخرزی،یحیی بن احمد. (۱۳۸۳). *أوراد الأحباب و فصوص الآداب*. (ایرج افشار). دانشگاه تهران.

[1] linguistic performance
[2] Linguistic competence

جوهری،اسماعیل بن حماد. (۱۳۷۶). *الصحاح* (ج ۱—۶). دارالعلمللملایین.

حافظ،شمس‌الدین‌محمد. (۱۳۷۵). *دیوان خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی قدس سره العزیز*. (محمد قزوینی و قاسم غنی، مصححین، رحیم مقدمه‌نویس ذوالنور، محقق). زوار.

حبابی،فائزه. (۱۴۰۱). *نثر روان و کامل «کلیله و دمنه»*. آوای مهدیس.

دهخدا،علی‌اکبر. (۱۳۴۲). *لغت نامه*. دانشگاه تهران.

راستگو،کبری؛وفرضی‌شوب،فرشته. (۱۳۹۶). بررسی هم‌معنایی در گفتمان قرآنی بر پایه نظریه تحلیل مولفه‌ای. *پژوهش های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، *۱۶* (۷)، ۱۱-۳۴.

راغب‌اصفهانی،حسین‌بن‌محمد. (۱۴۱۶). *مفردات‌الفاظ‌القرآن*. (صفوان عدنان داوودی، محقق). دارالقلم.

روزبهان بقلی،روزبهان بن ابی‌نصر. (۱۳۷۴). *شرح شطحیات*. (هانری کوربن، مصحح). انجمن ایران شناسی فرانسه در ایران | طهوری.

روزبهان ثانی،شرف الدین ابراهیم. (۱۳۸۲). *تحفهٔ اهل العرفان*. (جواد نوربخش، مصحح). یلدا قلم.

زرین‌کوب،عبدالحسین. (۱۳۴۴). *ارزش میراث صوفیه*. آریا.

سجادی،سیدجعفر. (۱۳۷۰). *فرهنگ اصطلاحات و تعبیرات عرفانی*. کتابخانه طهوری.

سهروردی،عمربن‌محمد. (۱۳۷۵). *عوارف المعارف*. (اسماعیل بن عبدالمومن اصفهانی، مترجم، قاسم انصاری، مصحح). شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

شریف رضی،محمد بن حسین. (۱۴۰۶). *تلخیص البیان فی مجازات القرآن*. (محمد عبدالغنی حسن، مصحح). دار الأضواء.

شیری،علی‌اکبر. (۱۳۸۲). عوامل انسجام در زبان فارسی. *رشد آموزش زبان و ادب فارسی*، *۶۸*(۱۷)، ۹-۱۵.

صفوی. (۱۳۷۹). *درآمدی بر معنی‌شناسی*. سازمان تبلیغات اسلامی، حوزه هنری، پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.

صفوی. (۱۳۸۴). *فرهنگ توصیفی معنی شناسی*. فرهنگ معاصر.

صفوی. (۱۳۹۱). *نوشته های پراکنده دفتر اول معنی شناسی*. انتشارات علمی.

صفوی،کوروش. (۱۳۷۱). ترجمه و مسأله‌ی خودکارشدگی. درمجموعه *مقالات دومین کنفرانس*

بررسی مسائل ترجمه. دومین کنفرانس بررسی مسائل ترجمه. دانشگاه تبریز.

طبرسی،فضل بن حسن. (۱۳۵۹). *ترجمه تفسیر مجمع البیان*. (مسترحمی، هدایت‌الله و ستوده، رضا، ویراستاران، رسولی، هاشم، صحت، علی، شریف رازی، محمد، نوری همدانی، حسین، نجفی، ضیاء الدین، بهشتی، احمد، و کاظمی، علیA3 - رسولی، هاشم، مترجمان، میرباقری، ابراهیم و موسوی کلانتری، سید آقا، مصححین، مفتح، محمد، محقق) (ج ۱—۲۷). فراهانی.

عابدینی،راحیل. (۱۳۹۲). *کلیله و دمنه به نثر ساده و روان*. ارمغان طوبی.

عجم،رفیق. (۱۹۹۹). *موسوعۀ مصطلحات التصوف الإسلامی*. مکتبۀ لبنان ناشرون.

عزالدینکاشانی،محمودبنعلی. (۱۳۲۵). *مصباح الهدایۀ و مفتاح الکفایۀ*. (جلال الدین همایی، مصحح). مؤسسه نشر هما.

عسکری،حسن‌بن‌عبدالله. (۱۴۱۰). *الفروق اللغویه*. مکتبه بصیرتی.

عطار،محمدبن ابراهیم. (۱۹۰۵). *تذکرۀ الأولیاء*. (رینولد الین نیکلسون، مصحح). مطبعه لیدن.

عین‌القضاۀ،عبدالله بن محمد. (۱۳۴۱). *تمهیدات*. (عفیف عسیران). دانشگاه تهران.

فرخ،هستی. (۱۳۹۸). *کلیله و دمنه به نثر روان*. ملینا.

قشیری،عبدالکریم بن هوازن. (۱۳۷۴). *ترجمه رساله قشیریه*. (حسن بن احمد عثمانی، مترجم، بدیع‌الزمان فروزانفر، مصحح). شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

گیررتس،دیرک. (۱۳۹۵). *نظریه‌های معنی‌شناسی واژگانی*. (کورش صفوی، مترجم). نشر علمی. (نشر اثر اصلی ۱۳۹۳)

لاینز،جان. (۱۳۹۱). *درآمدی بر معنی‌شناسی زبان*. (کورش صفوی، مترجم). علمی.

محمد بن منور. (۱۸۹۹). *أسرار التوحید فی مقامات أبی سعید*. (والنتین آلکسی یویچ ژوکوفسکی، مصحح). الیاس میرزا بوراغانسکی.

محمدی، قدسیه. (۱۳۹۱). *بازگردانی کلیله و دمنه*. نوید شیراز.

مستملی،اسماعیل بن محمد. (۱۳۶۳). *شرح التعرف لمذهب التصوف*. (ابوبکر محمد بن ابراهیمروشن کلاباذی، روشن، مصحح). اساطیر.

مصطفوی،حسن. (۱۴۳۰). *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم* (ج ۱—۱۴). دارالکتب العلمیه.

موسوی،سیدفرج الله. (۱۳۹۶). *کلیله و دمنه همراه با توضیح لغات و اصطلاحات و اشعار عربی و شرح*

کامل متن به فارسی روان (ج ۱). زعیم.

مولوی،جلال‌الدین محمد بن محمد. (۱۳۸۴). *کلیات شمس تبریزی*. (بدیع‌الزمان فروزانفر، محقق). طلایه.

مولوی،جلال‌الدین محمد بن محمد. (۱۳۷۳). *مثنوی معنوی*. (توفیق هاشم‌پور سبحانی، مصحح). وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. سازمان چاپ و انتشارات.

میرزارضایی،حمید. (۱۳۹۸). *کلیله و دمنه* (ج ۱). شیرمحمدی.

میرصادقی،جمال. (۱۳۹۴). *عناصر داستان*. سخن.

نجم رازی،عبدالله بن محمد. (۱۳۲۲). *مرصاد العباد*. [بی نا].

نسفی،عزیزالدین. (۱۳۸۶الف). *الإنسان الکامل*. کتابخانه طهوری.

نسفی،عزیزالدین بن محمد. (۱۳۸۶ب). *کشف الحقایق*. (احمد مهدوی دامغانی، مصحح). شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

نصرالله‌منشی،ابوالمعالی. (۱۳۸۷). *کلیله و دمنه*. (مجتبی مینوی طهرانی، مصحح). جامی.

نظری،راضیه. (۱۴۰۰). تحلیل مولفه‌های معنایی واژگان حوزه طبیعت در نهج البلاغه با تکیه بر نظریه نشانداری. *آموزش زبان، ادبیات و زبان شناسی*، *۸*(۴)، ۲۰۴-۲۲۳.

نفیسی،علی‌اکبر. (۱۳۵۵). *فرهنگ نفیسی*. (فروغی، محمد علی، محقق) (ج ۱). خیام.

هاشمی،سیدمحمدرضا؛وغضنفری‌مقدم،نادیا. (۱۳۹۳). بومی سازی مدل پنجگانه ی عناصر فرهنگی نیومارک با زبان و فرهنگ فارسی: ارائه ی تقسیم بندی نه گانه. *مطالعات زبان و ترجمه*، *۱۷*(۴۷)، ۱-۲۲.

هجویری،علی بن عثمان. (۱۳۷۵). *کشف المحجوب*. (والنتین آلکسی یویچ ژوکوفسکی، مصحح). طهوری.

References

Jakobson, Roman. (1959). on linguistic aspects of translation. *Cambridge MA: Harvard University Press*, 232-239.